

PAUL ARON: MEGOLDATLAN REJTÉLYEK AZ AMERIKAI TÖRTÉNELEMBEN

Ford. Csorba Edina és mások, 2001, Budapest, Palamart Kiadó, 256. o.

Máig sincs megnyugtató válasz számtalan titokzatos és megdöbbentő eseményre, amely több mint ötszáz éve újra és újra megrázza az Egyesült Államokat és a világot. Amerika felfedezése és a Pocahontas-történet, Pearl Harbor és az atombomba bevetése, a Rosenberg-féle kémbojtárny és a Watergate-ügy, a Kennedy-gyilkosság és az Irán-kontra ügy mind-mind olyan fordulópont, amely máig lázban tartja az olvasók, történészek, írók és filmrendezők fantáziáját.

A szerző kiváló érzékkel vezeti olvasóját az amerikai történelem társadalmi-politikai kulisszái mögé, s ezzel más megvilágításba helyezi az Újvilág eseményeit. Diákok, tanárok és a történelem iránt érdeklődők haszonnal forgathatják a szellemesen és népszerű stílusban megírt rejtélyek könyvét. (F.J.)

Bevezető

Ellery Queen 1934-ben írt regénye, *A mandarin-bűnügy* egy gyilkosság helyszínét tárja elénk, ahol minden teljesen a feje tetején áll. A szőnyeget és az asztalt felfordították, az állóóra és a könyvszekrények a fal felé néznek, egy héber könyvsorozat hiányzik (a héber írás jobbról balra halad, azaz visszafelé).

Kiderül, hogy a gyilkos csak azért fordított mindent a visszájára a szobában, hogy leplezze az egyetlen dolgot, ami eredetileg is fel volt fordítva: a halott gallérját. (A halott férfi pap volt, és a papok mindig felhajtva hordják a gallérjukat.) Ezen a ponton a kirakójáték darabjai könnyen összeilleszkednek, és a rejtély is megoldódik.

„A detektív – írta Queen – olyan próféta, aki visszafelé néz.”

A történész szintű. Visszafelé kell néznie az időben, és megpróbálni rájönni arra, mi történt és miért. És, mint a detektívnek Queen történetében, meg kell vizsgálnia a bizonyítékokat, melyek gyakran nem azok, amiknek látszanak.

Vegyük például a következő rejtélyt: vajon felfedezte-e Leif Ericsson skandináv férfiakból (és nőkből, ha hihetünk az ősi izlandi sagáknak) álló csapatával Amerikát ötszáz évvel Kolumbusz előtt? A XIX. századra Leif ügyének pártolói átfésülték Észak-Amerika keleti partszakaszát, és – hogy úgy mondjuk – minden követ megmozgattak Leifék településének nyomai után kutatva. Rengeteg kövön skandináv feliratokat találtak. Új-Fundlandtól Floridáig szinte bármely városban nyugodtan mondhatták: „Leif Ericsson itt járt” – ez az állítás ugyanolyan gyakori lett, mint az, hogy „George Washington itt aludt.” Sajnos mindkét állítás egyformán alaptalannak bizonyult. A tüzetesebb vizsgálatok után a legtöbb állítólagos skandináv leletről kiderült, hogy durva hamisítvány.

Aztán 1964-ben Helge Ingstad norvég régész talált egy ősi skandináv pergetőt Új-Fundland északi részén egy kis halászfalu közelében. Ez végre valódi bizonyítéka volt annak, hogy Leif letelepedett itt – és szerencsésebb, mint ha egy viking kardot találtak volna, mert igazolta, hogy a sagák nem hazudtak: nemcsak skandináv férfiak, hanem skandináv nők is érkeztek Amerikába (hiszen ők használták a pergetőt gyapjúfonásra).

Lezárhatjuk az esetet?

Semmi esetre sem. A sagák szerint Leif az általa felfedezett területet Vinlandnek (vagy Winelandnek), azaz „a bor földjének” nevezte el, a vadszőlőről, amit ott találtak. Csakhogy: a botanikusok váltig bizonygatják, hogy Massachusetts-nél északabbra nem teremhet szőlő – s ha egy pillantást vetünk a térképre, láthatjuk, hogy Új-Fundland Massachusetts fölött van. Akkor hogyan lehetett Vinland Új-Fundlandban?

Egy ilyen múltbéli probléma – vagy, mint ebben az esetben, egy ennyire a feje tetején álló dolog – megértéséhez olyan nyomozóra volt szükség, aki legalább oly leleményes, mint maga

Ellery Queen. Képes volt-e Ingstad a feladat teljesítésére? Olvassák el a második fejezetet, hogy megítélhessék.

És, ahogy mondani szokás, ez még csak a kezdet. Valóban megmentette Pocahontas John Smith-t? Tényleg áruló volt Daniel Boone? Thomas Jefferson szeretője volt-e Sally Hemings? Kém volt-e Amelia Earhart? Bűnös volt a Rosenberg házaspár? Ki ölte meg John Fitzgerald Kennedyt? Mennyit tudott Reagan az Irán-kontra ügyről? Ezek a rejtélyek a legtalálékonyabb történéseket is kíváncsivá tették, időnként zavarba ejtve, de sohasem rettentve el őket. E rejtélyekben benne van minden fordulat és csavar, intellektuális kihívás, kémkedés és gyilkosság, amit Amblertől vagy Chandlertől, Parkertől vagy Paretskytól vár az ember.

Végül is ezek történelmünk legnagyobb rejtélyei

Valóban megmentette Pocahontas John Smith életét?

1607 decemberében, csupán néhány hónappal azután, hogy Jamestownban megalapították az első állandó amerikai brit kolóniát, John Smith kapitány egy kereskedőkből álló társaságot vezetett a Chickahominy folyón felfelé. Az indiánok fogságba ejtették és a nagy törzsfőnök, Powhatan elé vitték, aki Virginia tengerparti területeinek nagy része felett uralkodott. *The Generall Historie of Virginia, New-England, and the Summer Isles (Virginia, Új-Anglia és a Nyári-szigetek története)* című beszámolójában John Smith maga mondja el, mi történt ezután: „Hosszú megbeszélést tartottak, minek eredményeként két nagy követ vittek Powhatan elé, aztán megfogták [mármint Smith-t], ahányan érték, a kövekhez vonszolták, és ráfektették, és arra készültek, hogy bunkósbotjaikkal szétverjék a fejét. Mikor Pocahontas, a Király legkedvesebb lánya látta, hogy semmilyen könyörgés nem használ, karjaiba vette a férfi fejét és ráhajolt, hogy megmentse a haláltól; mire az Uralkodó beleegyezett, hogy életben maradjon és baltákat készítsen neki, lányának megcsengőket.”

Vajon igaz Smith története? Tényleg Smith és a fejére sújtó tomahawkok közé vetette volna magát az indián hercegnő?

A XIX. század közepén Henry Adams volt az az első és hajthatatlan emberek egyike, aki hazugnak nevezte Smith-t. Szerinte a Virginiáról szóló korábbi krónikáiban Smith nem tett említést arról, hogy Pocahontas megmentette volna; csak az 1624-es beszámolóban adta közre a történetet. Addigra, állította Adams, mindazok, akik megcáfollhatták volna, mint például Pocahontas, már meghaltak. Mivel Pocahontas-on kívül nem volt más angolul beszélő szemtanú, így csak Smith szavára hagyatkozhatunk.

Márpedig Smith szavahihetőségét a *Virginia, Új-Anglia és a Nyári-szigetek történetének* többi része nemigen igazolja. Smith elmesélt néhány meglehetősen – egyesek szerint egyenesen hihetetlen – mesét. Látszólag mind közül a leghihetetlenebb az, hogy Pocahontas csak az egyik volt a négy olyan idegen hölgy közül, akik, nem tudván ellenállni Smith vonzerejének, a megmentésére siettek. Mielőtt Virginiába ment volna, Smith Magyarországon csatlakozott a törökök ellen harcoló osztrák csapatokhoz. A törökök elfogták, így Konstantinápolyban rabszolga lett. Ott szerencséje felfelé ívelt, mert megtetszett úrnőjének, „a csodaszép Tragabigzanda úrhölgynek”, aki jól bánt vele, majd elküldte bátyjához Tatárországba, ahonnan megszökött. Egy orosz helyőrségnél kötött ki, ahol „a jó Callamata úrhölgy [...] bőségesen kielégítette minden szükségletét.” És amikor Smith megszökött néhány kalóz elől, mint írja, „a jó Canoyes méltóságos asszony [...] segített nekem nagylelkűen.”

Mindez a fent említett műben található, és mindez egy nagyon alacsony, szakállas, sebhelyes férfira vonatkozik, akinek arcképei határozottan kiábrándítóak. Nem csoda, hogy néhány kortársa hencegőnek és hazugnak nevezte, amivel sok történész is egyetértett.

Am azután, 1953-ban a vélemények ellenkezője látott napvilágot. Ebben az évben jelent meg Bradford Smith életrajza John Smith-ről, a kapitány magyarországi kalandjairól szóló függelékkel együtt, amelyet Laura Striker Polanyi írt. Polanyi alaposan ellenőrizte Smith-nek a törökök elleni háborúról szóló leírását, és szinte mindenki legnagyobb meglepetésére minden, amit ellenőrizni lehetett, pontosnak bizonyult.

Smith állításait néprajztudósok kutatásai is megerősítették és bebizonyították, hogy Smith-nek az indiánok életéről és kultúrájáról adott leírásai valóságűek. Sőt, azok számára, akik az indiánok történelmét és kultúráját tanulmányozzák e művek fontos elsődleges források. A földrajztudósok is csodálni kezdték a Chesapeake-öbölt és Új-Angliát ábrázoló térképeinek pontosságát.

Smith védői támadásba lendültek, és azzal vádolták Henry Adams-et és követőit, hogy azért feketítették be Smith-t, mert Délről származott. Végül is Adams dédapja John Adams volt, az Amerikai Egyesült Államok második elnöke, nagyapja pedig John Quincy Adams, a hatodik elnök. Mindkét Adams tősgyökeres új-angliai volt, ádáz politikai ellenfele a virginiai John Randolph-nak – aki viszont nem más, mint Pocahontas leszármazottja. (Még egy nem véletlen egybeesés: az első, aki nyomtatásban válaszolt Henry Adams-nek, William Hirt Henry volt, a virginiai Patrick Henry unokája.)

Ahogy Smith jó hírneve felfelé ívelt, időszerű lett félretenni a lokálpatrióta politizálást meg a balkáni kalandokat, és újfent megvizsgálni Pocahontas-szal való kapcsolatát.

A Pocahontas-féle megmentés-történettel szemben az a legerősebb ellenérv, hogy azt Smith az 1624-ben írott műve előtt soha nem tette közzé. Elég könnyű volt megmagyarázni, hogy miért hagyta ki 1612-es munkájából, az *A Map of Virginia*-ból (*Virginia Térképe*): ez főként földrajzzal és néprajzzal foglalkozott, nem pedig Smith saját felfedezéseivel és kalandjaival.

De miért nem található meg Smith 1608-as *A True Relation of Such Occurrences and Accidents of Noate as Hath Hapned in Virginia* (*Virginiában előtörtént érdekes jelenségeknek és eseményeknek igaz elbeszélése*) című munkájában?

Smith védelmezői számos magyarázattal álltak elő. Akként érveltek, hogy ez talán „reklámcélt” szolgált: az említett mű ugyanis azért íródott, hogy ösztönözze a virginiai beruházásokat és a letelepedést, így az ellenséges indiánokról szóló történetek nem lendítettek volna az ügyön. Néhányan úgy vélték, hogy a Pocahontas-sztorit tán egy túlbuzgó szerkesztő vágta ki. Am Smith becsmérői gyorsan felhívták rá a figyelmet, hogy a mű számos olyan történetet tartalmazott, amelyben indiánok támadtak Jamestowni telepésekre, ezek pedig sokkal véresebben és szomorúbban végződtek, mint a Pocahontas-történet.

Majd a Smith-pártolók újabb érvekkel hozakodtak elő. Azt állították, hogy 1608-ban Smith még tisztelte Powhatant, majd 1609-ben tudomást szerzett Powhatannak a roanoke-i gyarmatosok meggyilkolásában játszott szerepéről, ezért későbbi munkáiban már sokkal vérszomjasabbnak ábrázolta a törzsfőnököt. Védői még azt is felhasználták, hogy Smith hírhedt hencegő volt, csak hogy óvják hírnevét. Egyszerűen azért hagyta ki Pocahontas történetét, állították a pártolók, mert kínosnak találta, hogy életét egy indián hercegnő mentette meg, aki ráadásul tizenegy éves volt akkor. Azt is megjegyezték, hogy a *Virginia, Új-Anglia és a Nyári-szigetek általános története* hosszabb könyv volt, sok olyan részletet és történetet tartalmazott, amit a korábbi művek nem. Lehet, hogy Smith minden különösebb ok nélkül hagyta ki ezekből a Pocahontas-sztorit; élete tele volt a haláltól való csodálatos megmenekülésekkel, és Pocahontas-szal való találkozása talán nem tűnt számára nagyon fontosnak, míg az indián lány később ünnevelt személyiség nem lett Angliában. Nem tudhatta, hogy az 1624-es kiadványban szereplő pár szó lesz később a *Rómeó és Júlia* amerikai változatának, vagy ahogy Henry Adams nevezte, „az egész amerikai történelem legromantikusabb epizódjának” az alapja.

Végezetül a Smith-pártiak rámutattak, hogy Smith igenis felhasználta a Pocahontas-sztorit legalább egy, a *Virginia, Új-Anglia és a Nyári-szigetek története* megelőző munkájában: az 1616 júniusában Anna királynéhez írt levelében. Eddigre Pocahontas már feleségül ment egy John Rolfe nevű angolhoz és Angliába költözött. Miközben folytak az előkészületek Pocahontas-nak a

királyi családdal való találkozására, Smith magára vállalta a bemutatást. A királynének írt levele az 1624-ben elmondottakhoz nagyon hasonló történetet ír le: „...kivégzésem pillanatában vállalta azt a kockázatot, hogy szétverik a fejét, csak hogy engem megmentsen, és nem csak ezt tette, hanem annyira meggyőzte apját, hogy biztonságban visszavezettek Jamestownba...”

A levél 1616-ban íródott, amikor Pocahontas még élt, és feltehetőleg megcáfolhatta volna a történetet, ám az nyomtatásban nem jelent meg, csak 1624-ben, az említett mű részeként. Akkorra Pocahontas már halott volt. Így újra csak John Smith szavaira hagyatkozhatunk. Talán az a legjobb módja, hogy eldöntsük, igaz-e Smith története, ha egyszerűen feltesszük a kérdést: van-e értelme?

A köréje fonódott legenda jó részének se füle, se farka, és rövid úton el is vethetjük. Egy dolog például teljesen biztos: John Smith és Pocahontas között sosem volt szerelmi viszony. 1607-ben Pocahontas tizenegy éves volt, John Smith pedig huszonhét. Esetleg tetszett Pocahontas-nak, de semmi több. A hercegnő John Rolfe-hoz, és nem John Smith-hez ment feleségül 1614-ben. Ha létezett is bármiféle különleges kapcsolat Smith és a lány közt – márpedig a *Virginia, Új-Anglia és a Nyári-szigetek története* szerint Pocahontas többször is Smith és a telepesek segítségére sietett –, az akkor sem romantikus szerelmi kapcsolat volt. Ezt Smith soha nem állította.

Hát annak van-e értelme annak, amit Smith állított?

Nincs.

Smith azt írta, azért hagyták életben, hogy „baltákat készítsen neki, lányának meg csengőket.” Powhatanál nem volt hiány baltákban és csengőkben; azt pedig nagyon jól tudta, hogy Smith az angolok vezetője, és sokkal többet ér néhány baltánál meg csengőnél. Arra sincs okunk, hogy elhiggyük, hogy egy hatalmas harcos és törzsfőnök meginogna a lánya könnyörgése miatt.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy Smith hazudott. Sokkal valószínűbb, hogy az esemény nagyjából úgy történt, ahogy Smith leírta, csak hogy ő félreértette, mi folyik körülötte. Smith beszámolója szerint az indiánok úgy készültek arra, hogy „szétverjék a fejét”, hogy fényűző étkeket szolgáltak fel neki, megmutatták a különböző törzseknek, és épp mielőtt megölték volna, egy indián asszony vizet hozott neki, egy másik meg tollakat, hogy megmossák és megtöröljék a kezét. Ez éppen úgy hangzik, mint egy kidolgozott és összehangolt szertartás. Minden valószínűség szerint Smith Pocahontas általi „megmentése” szintén ennek a része volt.

Számos történész felvetette már, hogy a „megmentés” az indián törzsbe való befogadással együtt járó, a halálról és az újjászületésről szóló hagyományos rítus része volt. Nemrég Ivor Noel Hume, régész és történész amellettt érvelt, hogy ez nem hagyományos rítus, hanem tudatos próbálkozás volt Powhatan részéről, hogy megpróbálja Smith-t a szövetségesevé tenni. Smith kivégzése Powhatanra zúdította volna az angolok haragját – írta Hume –, márpedig Smith nagyon világossá tette, hogy a nagy vizen túl még rengeteg angol van. Powhatan tehát úgy gondolhatta, jobb, ha a megrendezett szertartással talán egyszerre megfélemlíti és hálássá teszi Smith-t.

Smith ebből természetesen mit sem értett. Powhatan tényleg megfélemlítette, Pocahontasnak viszont hálás volt. És ki hibáztathatná ezért?

Ki rabolta el a Lindbergh-bébit?

A XX. század leghíresebb pereinek – mint például Saccóé és Vanzettié, Alger Hiss-é, a Rosenberg házaspáré vagy O. J. Simpsoné – sorából kilóg a Lindbergh-féle gyermekrablási per, mivel teljesen híján van a politikai összefüggéseknek. Senki sem mondhatja, hogy a gyanúsítottat, Bruno Richard Hauptmann politikai nézetei vagy származása miatt állították volna bíróság elé. Az 1932-ben történt bűntény és a tárgyalás azonban így is legalább annyira foglalkoztatta az amerikai sajtót és nyilvánosságot, mint a fent említett ügyek. A gyermekrablást követő napokban, hónapokban „városnéző” repülőgépek köröztek a tetthely felett; az út mentén, ahol a holttestet megtalálták,

hotdogárosok sorakoztak fel; és a sokezernyi levél közül, amit a Lindbergh-család kapott, csak tizenkétezer olyan embertől jött, akik nem tudták megállni, hogy be ne számoljanak az üggyel kapcsolatban látott álmaikról.

Míndez persze részben afféle *voyeur*-ség, kíváncsiszkodás. Az elrabolt csecsemő édesapja Charles Lindbergh, az első ember, aki egyedül átrepülte az Atlanti-óceánt. Amerikában, ahol egyformán tisztelik az egyéni teljesítményt és a technika fejlődését, 1927-es repülése azonnal hősi rangra emelte. Hírnevét tovább növelte, hogy 1929-ben elvette Anne Morrow-t, egy köztisztviselőként álló bankár és nagykövet lányát, és hogy egy évre rá megszületett a szőke, kékszemű ifjabb Charles Lindbergh. Ám Lindbergh népszerűsége önmagában nem magyarázza meg az ifj. Charles elrablása körüli óriási hűhót. A bűntény a gazdasági világválság első éveiben történt, és mélyen rejlő félelmeket hozott felszínre azzal kapcsolatban, hogy mit tartogat a jövő az amerikai gyermekek számára. Nem csoda, hogy Maurice Sendak, minden idők talán leghátborzongatóbb gyermekkönyveinek írója és rajzolója egyszer azt nyilatkozta: „Tulajdonképpen minden könyvem a Lindbergh-féle gyermekrablásról szól.”

Így aztán a legtöbb amerikai megnyugvasként érte Hauptmann letartóztatása, elítélése és kivégzése. Az azonban jóval kevésbé volt megnyugtató, hogy Hauptmann haláláig bizonygatta ártatlanságát. Az azóta eltelt években mások is kiálltak mellette, mivel úgy vélték, hogy a rendőrség óriási buzgalmában, amivel meg akarta oldani ezt a nagy nyilvánosságú bűntényt, ártatlan embert tartóztatott le, akit aztán New Jersey államban kivégeztek.

A gyermekrablás 1932. március 1-én este történt Lindberghék nem sokkal azelőtt épült házában, a New Jersey-beli Hopewell közelében. A család általában csak a hétvégét töltötte itt, a hét többi napján a Morrow-család birtokán tartózkodtak. Azon a héten viszont úgy döntöttek, hogy a saját házukban maradnak. Este nyolc óra körül Anne Lindbergh és a dada, Betty Gow lefektették a kisgyermeket. Tíz órakor Gow felment, hogy megnézzze, és nem találta az ágyában.

Helyette Lindberghék egy cédulát találtak, melyen a következő szöveg állt (tele helyesírási hibával): „Készítsenek össze 50 ezer dollárt: 25 ezer dollár húszdollárosokban legyen, 15 ezer dollár tízdollárosokban, és 10 ezer dollár ötdollárosokban. Két-három nap múlva értesíteni fogjuk önöket, hogy hova vigyék a pénzt. Felszólítjuk önöket, hogy ne hozzanak semmit nyilvánosságra, és ne értesítsék a rendőrséget. A gyermek jó kezekben van.”

A papír alsó részén két egymást metsző kör volt, a metszetük pirosra színezve. A cédulán ez állt: „alláírás”, ami alapján a későbbiekben Lindberghék tudni fogják, hogy az üzenetek valóban a gyermekrablólóktól származnak, és nem zsarolóktól, akik hasznot húznának az ügyből anélkül, hogy náluk lenne a gyermek.

Hamarosan Lindberghéket tényleg mindenféle kétes alakok kezdték ostromolni. Köztük volt a nem sokkal azelőtt bebörtönzött Al Capone is, aki felajánlotta szolgálatait, hogy közvetít Lindberghék és a gyermekrablók között, saját szabadságáért cserébe. Ajánlkozását visszautasították.

Másoknak viszont sikerült elhíttetniük a Lindbergh-családdal, hogy tudnak segíteni. Egy volt igazságügy minisztériumi alkalmazott, Gaston Means azt állította, hogy személyesen ismeri a gyermekrablólókat, és meggyőzte Evalyn Walsh McLeant, a „Hope” gyémánt tulajdonosát, hogy adományozzon százezer dollárt a gyerek megmentésére. Természetesen Means és a pénz is azonnal felszívódott. (Means később elfogták, és elítélték sikkasztásért.) Egy másik csaló, Mickey Rosner beköltözött Lindberghék házába, ahol több mint egy hetet töltött el, kisajátítva magának a telefont az állítólagos közvetítőivel folytatott beszélgetésekre, mígnem végül a Lindbergh-család megunta ezt, és rendőrökkel távolították el a férfit a házból.

Mindazok közül, akik felajánlották segítségüket, éppen az az ember vette fel sikeresen a kapcsolatot a bűnözőkkel, akiről ez a legkevésbé tűnt valószínűnek. Dr. John Condon volt az illető, egy nyugdíjas tanár Bronxból. Condonnak szokása volt furcsa leveleket írni a Bronx Home News nevű újságba; egyik ilyen levelében felajánlotta a gyermekrablólóknak, hogy ő majd közvetít köztük és a család között. Hihetetlen, de a rablók válaszoltak: március 9-én levelet kapott a sokatmondó, egymást metsző körökkel. Végül április 2-án éjjel a St. Raymond's temetőnél

találkozhatott a gyermekrablókcal. Mialatt Lindbergh a kocsiban várakozott, Condon odament a férjhez, aki Johnként mutatkozott be neki; az ötvenezer dollárért, amit Condontól átvett, John egy papírt adott, amin rajta volt, hogy hol keressék a gyereket. Sajnos hiába kutatták át alaposan a megadott helyet, semmit sem találtak. Hét héttel később, csupán néhány kilométernyire a Lindbergh-háztól, rábukkantak a csecsemő holttestére.

Bár a gyermek megmentésére irányuló erőfeszítések meghiúsultak, a rablók utáni kutatás folytatódott. A rendőrség feljegyezte a váltságdíjként átadott bankjegyek sorozatszámát; mi több, a váltságdíj nagy részét régi, aranyfedezetű bankjegyekben fizették ki, amelyek az új papírpénz bevezetése óta igen ritkák voltak – a rendőrség bízott benne, hogy így könnyebb lesz a pénz nyomára jutni. Számításuk bevált: körülbelül két és fél évvel később egy benzinkutasnak valaki egy tízdolláros aranyfedezetű bankjeggyel fizetett. Mivel a kutas gyanút fogott, hogy talán hamis, ráírta a kocsis rendszámát a bankjegyre. Amikor aztán egy bankban a váltságdíjból származó pénzként azonosították a tízdollárost, a rendőrség megtalálta a kocsis tulajdonosát, Bruno Richard Hauptmann. A férfi garázsának átkutatásakor találtak egy cipősdobozt, amelyben még 13 760 dollárnyi volt a Lindbergh-féle váltságdíjból.

A Hauptmann ellen szóló bizonyítékok elsöprő erejűek voltak. Az írásszakértők megállapították, hogy a cédulán lévő írás Hauptmanné. Condon némi kezdeti bizonytalanság után azonosította Hauptmann azzal a „John”-nal, akinek átadta a váltságdíjat a temetőben. Maga Lindbergh is azt állította, hogy Hauptmann hangja megegyezett annak a férfinak a hangjával, akit a kocsiból hallott, miközben a temetőnél Condonra várt. Mindezek felett pedig ott volt a váltságdíjból származó pénz, amit Hauptmann-nál letek.

Hauptmann származása sem vált előnyére. Német bevándorló volt, és a zsarolólevélben szereplő helyesírási hibák megegyeztek azokkal, amelyek egy német anyanyelvű embernél előfordulhatnak (az angol „good”, azaz „jó” helyett „gut”; az „anything”, vagyis „bármilyen” helyett „anyding” állt a levélben). Még ennél is terhelőbb volt, hogy Hauptmann azért menekült el Németországból, hogy megússza elítélését néhány bűntény miatt, az egyiknél például létrával mászott be egy ház második emeleti hálószoba ablakán (mint ahogyan a gyermekrablás esetében is történt), máskor pedig kirabolt két asszonyt, akik éppen babakocsit toltak.

Az ügy teljesen egyértelműnek látszott. Az esküdtszék legalábbis így gondolta; igaz, hogy öt esküdt életfogytig tartó börtönbüntetést javasolt halálbüntetés helyett, de egyikük sem kételkedett Hauptmann bűnösségében. 1936. április 3-án villamosszékben végezték ki.

Hauptmann mégis haláláig kitartott ártatlansága mellett. New Jersey kormányzója az ítélet életfogytiglani börtönbüntetésre változtatását ajánlotta neki a beismerő vallomásaért cserébe, ám Hauptmann még ezt is visszautasította.

Az ügyet felülvizsgálók kiálltak a férfi mellett. 1976-ban Anthony Scaduto, majd 1985-ben Ludovic Kennedy állította azt a könyvében, hogy a Hauptmann ellen felhozott bizonyítékok a legjobb esetben is gyenge lábakon álltak. Azzal érveltek, hogy a grafológia hírhedten szubjektív tudomány, ennek alapján senkit nem lehet elítélni. Condon pedig, bár a tárgyalóteremben hatásosan tanúskodott, nagyon bizonytalan volt, amikor kiválasztotta Hauptmann a rendőrségi felismertetés során. Az ügy felülvizsgálatára törekvők szerint ez legjobban azzal volt magyarázható, hogy a hatóságok nyomást gyakoroltak a férfira: talán megfenyegette a rendőrség, hogy ha nem azonosítja Hauptmann egyértelműen, őt is vád alá helyezik, mint bűntársat. Ami Lindberghet illeti: bevallotta, hogy csak néhány szót hallott abból, amit „John” a temetőben mondott. Az, hogy a tárgyaláson teljes bizonyossággal vallott Hauptmann ellen, újabb bizonyíték lehet arra, hogy a hatóságok helytelen módon nyomást gyakoroltak a tanúkra – jelen esetben talán kihasználva az apa félelmét, hogy ha nem segíti előbbre a tárgyalást, a fia gyilkosa büntetlen marad.

Scaduto és Kennedy szerint az egész ügy ilyen koholmányokra épült. A hatalmas társadalmi nyomás hatására, hogy megoldják koruk leghíresebb bűnügyét, a rendőrség és a vád kierőszakolta az ítéletet. Scaduto azt is állította, hogy a rendőrségen Hauptmann rendkívül keményen vallották,

sőt még meg is verték, hogy beismerő vallomást csikarjanak ki belőle (ami, mint tudjuk, nem sikerült).

De vajon mi a helyzet a váltságdíjjal? Még ha elfogadjuk is, hogy a hatóságok megsértették a vádlott, Hauptmann jogait, milyen magyarázatot adtak későbbi védői a nála talált pénzre? Nos, Hauptmann mindvégig ragaszkodott a vallomásához, miszerint egy barátja, Isidor Fisch kérte meg, hogy vigyázzon a pénzt rejtő cipősdobozra, amíg Németországba megy meglátogatni a szüleit. Hauptmann teljesen véletlenül fedezte fel, hogy a doboz pénzzel van tele, és csak azért költött belőle, mert Fisch tartozott neki. Ám sajnálatos módon nem sokkal Hauptmann letartóztatása előtt Fisch meghalt.

Scadutónak, Kennedynek és a hozzájuk hasonló védőknek ez a magyarázat kielégítő volt. Azonban a legtöbb történész a Fisch-sztorit egyszerűen hazugságnak tartja; szerintük csupán Hauptmann kétségbeesett kísérlete volt arra, hogy magát mentse. 1987-es könyvében Jim Fisher volt FBI-ügynök, miután áttanulmányozta a New Jersey-i állami rendőrség nem sokkal azelőtt hozzáférhetővé tett aktáit, arra a következtetésre jutott, hogy a rendőrség ugyan valószínűleg megsértette Hauptmann egyes jogait, ám nincs arra utaló jel, hogy bizonyítékokat hamisítottak volna ellene. A történészek többsége egyetértett Fisherrel (és az esküdtszékekkel): Hauptmann bűnös volt.

Viszont sokan megkérdőjelezték, hogy egyedül dolgozott volna. Lehet, hogy Fisch a bűntársa volt? Vagy talán a Lindbergh-ház falain belül volt egy másik bűntársa? Ha nem, honnan ismerhette Hauptmann a ház alaprajzát? Még sokatmondóbb a következő kérdés: honnan tudhatta, hogy Lindberghék szokásuktól eltérően otthon lesznek azon a bizonyos kedden?

Míndez azt sejteti, hogy valaki a házban, valamely cseléd vagy inas segített a tettesnek. Norman Schwarzkopf, a New Jersey-i állami rendőrség ezredese (és az Irak elleni Sivatagi Vihar hadművelet parancsnokának édesapja) az elejétől fogva ilyen bűnsegédre gyanakodott, de Lindbergh nem engedte meg neki a házban dolgozók kihallgatását. Rendületlenül fenntartotta, hogy teljességgel megbízhatóak.

Nem világos, hogy mik voltak Lindbergh indítékai, amikor megtagadta Schwarzkopf kérését. Talán felült a csalóknak, akik azt állították, hogy ismerik a gyermekrablókat. Érthető, hogy egy kétségbeesett szülő bárkiben megbízik, aki segítséget ígér. Az is elképzelhető, hogy megnyugtatóbb volt úgy hinnie, hogy a gyermeke profi gengszterek kezében van – hiszen ha az elkövetők csak a pénz miatt csinálják, tán nem bántják a fiát. Vagy, ahogyan Joyce Milton felvetette 1993-as életrajzában, Lindbergh esetleg a gondolatát sem bírta volna elviselni annak, hogy a cselédei, akikben megbízott, elárulták.

Bármik voltak is Lindbergh indítékai, azzal, hogy nem engedélyezte Schwarzkopfnak a kihallgatásokat, a rendőrségnek és a történészeknek egyaránt akadályozta a munkáját. Mivel annak idején nem teheték fel a "belső" bűntársakra vonatkozó kérdéseket, most már nem is válaszolhatjuk meg őket. Így hát, bár abban eléggé biztosak lehetünk, hogy Hauptmann bűnös volt, fel kell tételeznünk azt is, hogy mások, akik ugyanannyira bűnösök voltak, szabadon élhettek tovább.

A nagy átverés

A meggyilkolt John F. Kennedy elnök helyébe lépő Lyndon B. Johnson beiktatása után néhány órával megesküdt: „Nem fogom elveszíteni Vietnámot.”

Ezt könnyebb volt mondani, mint megvalósítani: a Johnson által örökölt meglehetősen reménytelen helyzet gyorsan romlott. 1964 elejére Dél-Vietnám megközelítőleg negyven százaléka a vietkongok ellenőrzése alá került, a dél-vietnami katonák riasztó mértékben dezertáltak, és az észak-vietnamiak azon fáradoztak, hogy a Ho Si Minh-ösvényt modern logisztikai rendszerre alakítsák, melyen keresztül ezrével áramlottak dél felé a katonák, a fegyver, a lőszer és más felszerelés. Az új rezsím Saigonban egy merénylet eredményeként jött létre, mely három héttel

Kennedy meggyilkolása előtt történt, de még korruptabb és alkalmatlanabb volt, mint az előző. A térségben állomásozó amerikai csapatok akkori létszáma épp hogy meghaladta a tizenhatezret, s közülük senki nem vett részt közvetlenül a harcokban. Ha az Egyesült Államok nem növeli meg jelentősen támogatását, a kommunisták győzelme elkerülhetetlenné válik.

A hátszínre tekintve Johnson sokkal jobban állt. Barry Goldwater, Johnson ellenfele a közelgő választásokon, arról beszélt, hogy milyen megnyugtató volna egy nukleáris rakétát szépen átívelni „egyenesen a Kreml férfimostójába.” A szavazók, akiket megrémített Goldwater szélsőségessége, tömegesen átálltak a demokraták táborába, különösen miután az elnök kijelentette: „nem áll szándékunkban elküldeni az amerikai ifjakat tizenötezer kilométerre az otthonuktól, hogy olyasmit tegyenek, amit az ázsiai ifjaknak kellene megtenniük saját magukért.”

Ez azonban gondot okozott Johnsonnak. Ha nem csinál valamit, Vietnam elesik. De hogyan növelhetné ő, „a békepárti jelölt” Amerika részvételét a háborúban?

Aztán az Észak-Vietnam partjainál lévő Tonkini-öbölben (másnéven Vietnami-öbölben) Johnson meglelte a probléma megoldását. A kormányzat augusztus 2-án, majd augusztus 4-én is jelentette, hogy az Egyesült Államok Maddox nevű torpedóromboló-hajóját szokásos járőrözése közben észak-vietnami járőrhajók támadták meg az öbölben. Az első támadás után Johnson visszafogott maradt, annyit ígért csupán, hogy a járőrözés folytatódni fog, és hogy az amerikai erők minden támadót megsemmisítenek. A második támadás azonban keményebb válaszlépést követelt, melyet Johnson most anélkül tehetett meg, hogy rontott volna a róla kialakult mérsékelt politikus képen. Parancsot adott, hogy a közelben állomásozó amerikai *Constellation* és *Ticonderoga* hadihajókról repülőgépek támadják meg az észak-vietnami járőrhajók bázisát és üzemanyagraktárait. Augusztus 5-én végrehajtották az utasítást: ledobták az első amerikai bombákat Vietnamra. A küldetés sikeres volt: nyolc hajó elpusztult és húsz másik megsérült, valamint az olajraktárak kilencven százaléka megsemmisült.

Johnson és tanácsadói úgy érezték, hogy még nagyobb hatalomra van szükségük ahhoz, hogy gyorsan és határozottan reagálhassanak a vietnami eseményekre. Az elnök augusztus 6-án törvényjavaslatot nyújtott be a kongresszusnak, amelynek hivatalos címe ez volt: „Közös határozat a nemzetközi béke és biztonság fenntartásának elősegítésére Délkelet-Ázsiában.” A törvényjavaslat, amit hamarosan elneveztek Tonkini-öböl Határozatnak, felhatalmazta az elnököt, hogy „megtegyen minden szükséges lépést, beleértve a fegyveres erők bevetését, azért, hogy segítségére siessen a Délkelet-Ázsiai Közös Védelmi Egyezmény bármely tagországának vagy társult országának, amely segítséget kér szabadságának védelméhez.” Augusztus 7-én, miután Robert McNamara hadügyminiszter a Szenátusi Külkapcsolatok Bizottsága, illetve a Ház Külügyi Bizottsága előtt számot adott az amerikai hajókat a Tonkini-öbölben ért indokolatlan támadásról, a képviselőház 416 szavazattal, ellenszavazat nélkül, a szenátus pedig 88 szavazattal két ellenszavazat ellenében elfogadta a határozatot.

Úgy tűnt, hogy minden Johnson elképzelése szerint megy. A választásokon elsőprő győzelmet aratott: a szavazatok 61,1 százalékát kapta Goldberg 38,5 százalékaival szemben. A Tonkini-öböl Határozattal pedig a kongresszus gyakorlatilag biankó csekket írt alá – ezt Johnson 1965 januárjában váltotta be, amikor százezer fős szárazföldi hadsereget küldött Vietnamba. Azonban amint az Egyesült Államok elmerült a vietnami háború poklában, nem csupán az a kérdés merült fel, hogy a hadseregnek egyáltalán ott kell lennie, hanem az is, hogy egyáltalán hogyan került ebbe a konfliktusba. A háború néhány bírálója azt állította, hogy az amerikai hajók voltak az agresszorok a Tonkini-öbölben; mások állítása szerint a csata soha meg sem történt. Sőt, voltak, akik azt bizonygatták, hogy a kormány ismerte ezeket a tényeket, és szándékosan félrevezette a kongresszust, azért, hogy kicsikarja a jogot a háborús lépéshez.

A vietnami háborúval, és különösen a Tonkini-öbölbeli incidenssel foglalkozó történések annyiban szerencsések, hogy William Fulbright szenátor is ott volt azok között, akik kétségbe vonták a történetek hivatalos változatát – és neki mint a Külkapcsolatok Bizottsága elnökének módjában állt kivizsgálni az esetet.

Kezdetben Fulbright a kormányzat egyik leghatékonyabb támogatója volt; a Tonkini-öböl Határozat útját egyengette a szenátusban. Amikor Gaylord Nelson szenátor a határozat olyan irányú módosítását indítványozta, mely szerint a kongresszus jóváhagyása lenne szükséges ahhoz, hogy csapatokat küldjenek Vietnamba, Fulbright meggyőzte őt, hogy Johnsonnak nem áll szándékában csapatokat küldeni, így a módosítás szükségtelen. Ám ahogy a háború kiterjedt, úgy nőtt a távolság Johnson és Fulbright közt, és 1966-ra Fulbright már nyíltan bírálta az elnök külpolitikáját.

Májusban tovább erősödött a gyanúja a Tonkini-öbölbeli incidenssel kapcsolatban, amikor William Bundy külügyminiszterhelyettes a bizottság előtt tett titkos vallomásaiban elmondta, hogy 1964 májusában vagy júniusában – azaz jó pár hónappal az incidens előtt – összeállított egy, a Tonkini-öböl Határozathoz hasonló tervezetet. Bundy „a szokásos, minden eshetőséggel számoló tervezésnek” nevezte ezt a vázlatot, de nyilvánvaló volt, hogy a kormány valójában már jóval azelőtt előkészületeket tett a háború kiterjesztésére, hogy a Tonkini-öbölben bármi is történt volna.

1967 szeptemberében Fulbright felhatalmazta a bizottság tagjait arra, hogy megkezdjék a Tonkini-öbölbeli incidens kivizsgálását, és bekérte a *Maddox* hivatalos hajónaplóinak másolatát. Egészen más történet rajzolódott ki a bizottsági tagok vizsgálódásai és a Külkapcsolatok Bizottságának 1967-68-as meghallgatásai alapján, mint amit Johnson és McNamara tárt a bizottság elé 1964-ben. Először is nyilvánvalóvá vált, hogy a kormányzat állítása, miszerint a *Maddox* rutin őrzáraton vett részt, igencsak megtévesztő volt, ha ugyan nem közönséges hazugság. A *Maddox*-ra befutó és onnan érkező táviratok ismételten bizonyos „34-A akciókra” utaltak, amelyek – mint azt a Pentagon végül elismerte – az amerikai hajó közelében fekvő szigetek elleni dél-vietnami támadásokat jelentettek. 1964-ben, a határozat elfogadását megelőző rövid meghallgatások során McNamara azt állította, hogy „tengerészetünk semmiféle dél-vietnami akcióban nem játszott szerepet, és nem is tudott ilyenekről – ha voltak egyáltalán ilyenek.” Ugyanakkor a táviratok azt mutatták, hogy a *Maddox* kapitánya, John Herrick tudott a hadműveletekről, és felettesei akár csaliként is használhatták a *Maddox*-ot, hogy elcsalják az észak-vietnami járőrhajókat a 34-A Hadművelet térségéből.

Másodsorban, bár augusztus 2-án valóban észak-vietnami járőrhajók üldözték a *Maddox*-ot, de a *Maddox* nyitott elsőként tüzet. Az észak-vietnamiak tartották az irányt, majd torpedókat lőttek ki a rombolóra. Ezek elkerülték a *Maddox*-ot, annak fegyverei viszont nem tévesztettek célt: az egyik észak-vietnami járőrhajó elsüllyedt, a többi pedig visszatért a kikötőbe, közben rövid ideig a *Ticonderogáról* felszállt repülőgépek követték őket.

Azonban az augusztus 4-i incidensről kiderült tények lepték meg leginkább a bizottságot. Emlékezzünk, állítólag ez a támadás készítette Johnsont a visszavágásra. Csakhogy a bizottság úgy találta, hogy a második csata szinte bizonyosan meg sem történt.

A *Maddox* és a *Turner Joy* (egy másik romboló, amely az augusztus 2-i támadás után csatlakozott a *Maddox*-hoz) négyszáz lövést adott le a sötét éjszakába, mélyvízi bombákat robbantott és egy alkalommal megpróbált belerohanni támadóiba. Ám valójában a két hajó legénységének egyetlen tagja sem látott vagy hallott észak-vietnami hajókat vagy fegyverroport. A *Constellation*-ről odarendelt repülő pilótái sem láttak ellenséget. És bár a *Maddox* hanglokátora huszonhat ellenséges torpedót számolt össze, ezek egyike sem talált. Még gyanúsabb az, hogy a *Turner Joy* hanglokátorosa nem is jelentett torpedókat.

A *Maddox* fedélzetén Herrick kapitánynak már azelőtt kételyei támadtak az incidenssel kapcsolatban, hogy az befejeződött volna. Amint a lövöldözés abbamaradt, elvégzett egy kísérletet, melynek során gyors irányváltásokat végeztek a hajóval. A hanglokátoros minden ilyen fordulat után arról adott jelentést, hogy torpedót hall. Herrick arra a meggyőződésre jutott, hogy a *Maddox* torpedójelentéseinek nagy részét, ha ugyan nem valamennyit, nagy valószínűséggel a kibocsátott hanghullámoknak a kormánylapátról való visszaverődése okozta. Táviratot küldött feletteseinek, hogy „az egész akció sok kétséget támaszt”, és javasolta, „gondolják át az egészet”, mielőtt további lépéseket tennének.

Ekkorra azonban Johnsonnak már semmi kedve nem volt a várakozáshoz. A Pentagon sürgős üzeneteket küldött a csendes-óceáni parancsnokoknak, amelyekben a támadásokat igazoló bizonyítékot kértek, ám az amerikai bombázók ekkor már úton voltak első észak-vietnami célpontjaik felé.

Nem a haditengerészet eszelte ki az augusztus 4-i csatát; hanem mint Herrick kevéssel azután megjegyezte: az időjárás és „egy túlbuzgó lokátoros” szolgálhatott magyarázatul a zűrzavarra. Johnson és McNamara sem csak kitalálta a csatát, ahogy azt később a háborút bírálók hangoztatták – mindketten tényleg azt hitték, hogy a *Maddox*-ot megtámadták. Viszont nagy igyekezetükben, hogy arra használják az incidenst, hogy keresztülvigyék a kongresszusi határozatot, mindketten figyelmen kívül hagytak jónéhány bizonyítékot, amelyek szerint egyáltalán nem is volt támadás; és tagadhatatlanul félrevezették a nyilvánosságot és a kongresszust, amikor egy összetett és zavaros eseményt egyértelmű és indokolatlan támadásként írtak le. Alig néhány nappal azután, hogy a határozatot elfogadták, Johnson elismerte, hogy többet tudott, mint amennyit elmondott. George Ball államtitkárnak bizalmasan azt mondta: „A fenébe is, hiszen azok az ostoba, hülye tengerészek csak repülőhalakra lőttek.”

Azonban ami ezután következett, azért a szemrehányások egy része a kongresszust illeti. A Tonkini-öböl Határozat csupán egyike volt azoknak a döntéseknek, melyekkel a kongresszus lassan megfosztotta saját magát alkotmányos jogától, hogy hadat üzenjen. Csöndben végignézte, amint Truman mindenféle kongresszusi felhatalmazás nélkül csapatokat küldött Koreába; engedélyt adott Eisenhowernek, hogy „legjobb belátása szerint” vesse be az amerikai erőket Tajvan megvédésére a kommunista lerohanással szemben. Johnsonhoz hasonlóan a kongresszusban sok demokrata már a közelgő választásokat szem előtt tartva helyezkedett, és attól tartott, hogy ha a határozat ellen szavaz, a republikánusok rásütik, hogy hazafiatlan vagy gyenge.

Fulbright és mások később hangoztatták: nekik soha nem állt szándékukban engedélyt adni egy egész Ázsiára kiterjedő háborúra. A Szenátusi Külkapcsolatok Bizottságának 1967-es jelentése megjegyezte: „az [1964-es] uralkodó álláspont jellemzően nem az volt, hogy a kongresszus megadja vagy elismeri a végrehajtó hatalom jogát bizonyos lépések megtételéhez, hanem inkább arra irányult, hogy az egység eszméjét és az elnök támogatottságát fejezze ki egy nemzeti válsághelyzetben.” Még a John Stennis szenátorhoz hasonló háborúpártiakat is kiábrándította, hogy a kormány milyen széles körben használja a határozatot. Stennis 1966 augusztusában elmondta Dean Rusk külügyminiszternek, hogy szerinte a kormány csalásai valószínűleg érvényteleníthették is a határozatot. Ám Rusk elutasította az érvelést, és Stennis jogi álláspontját soha nem vizsgálták. Fulbright, Stennis és a kongresszus más tagjai, bármennyire megbánták is később, nem tagadhatták, hogy olyan határozat mellett szavaztak, amellyel széleskörű hatalmat ruháztak Johnsonra; annyira széleskörűt, hogy mint Johnson később szellemesen megjegyezte: „olyan volt, akár a nagymama hálóinge – mindent eltakart.”